

Psychologiczne i prawne interesy jednostki a postępowanie mediacyjne¹

W warunkach ograniczonych zasobów społeczeństwo poszukuje dodatkowych dróg optymalizacji procesów w celu uzyskania danego rezultatu. Te same zjawiska obserwujemy także w dziedzinie stosowania norm prawnych. Praktyka prawnicza i doświadczenia podczas przeprowadzania mediacji prowadzą do wniosku, że ludzie nie rozwiązują swoich problemów wyłącznie za pomocą prawa. Ludzie mogą otrzymać wynik odpowiadający w stu procentach ich pozycji prawnej, który jednak w żaden sposób nie zaspokoi ich potrzeb. Ponadto decyzje sądów zaspokajają interesy tylko jednej ze stron, co może wywołać niezadowolenie drugiej strony i czyni koniecznym znalezienie mechanizmów egzekucji takich decyzji.

Podczas oddawania sprawy do sądu często nie chodzi o „problemy z zasobami”, tzn. o prawo do spraw materialnych, lecz o życzenie zaspokojenia własnych interesów psychologicznych, które mogą polegać na potrzebie zemsty na kimś lub na sprawieniu drugiemu psychicznego dyskomfortu. Ponadto oszacowanie problemu (także prawne) podczas rozstrzygnięć sądowych nie zawsze jest całkowicie obiektywne wobec osoby składającej do sądu wnioski o ochronę prawną. To zupełnie naturalne, wymaga jednak jednocześnie poszukiwania nowych dróg dla sprawiedliwego rozstrzygnięcia w spornej sprawie.

Alternatywą dla postępowania sądowego jest zastosowanie pozasądowych środków zażegnania sporów, takich jak arbitraż, mediacja *etc.* Mediacja wskazuje, np. zalety poszukiwania takiego rozwiązania problemu, które opiera się na zaspokojeniu faktycznych interesów i potrzeb; bazuje na uwzględnieniu znaczenia emocji, na najwyższym możliwym stopniu dostępu do ochrony prawnej, kiedy strony same są odpowiedzialne za znalezienie rozstrzygnięcia własnego sporu, a nie oddają tego w ręce osoby trzeciej.

* Galyna Yeromenko, doktor nauk prawnych, pracownik naukowy Instytutu Kozetky Państwa i Prawa Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, dyrektor Ukraińskiego Centrum Mediacji (kmbs).

¹ Literaturę, na podstawie której powstało opracowanie, umieszczono na końcu opracowania.

Problem interesów w prawie badany był przez wielu prawników. Podczas tych badań w kontekście cywilnoprawnym stwierdzono:

1. Interesy powstają z potrzeb, potrzeby istnieją faktycznie już wtedy, kiedy porządek ich załatwiania nie jest uregulowany prawnie. Ponadto dochodzi się do zasady „dozwolone jest, co nie jest zabronione”, jako że nie jest możliwe stworzenie prawnego porządku zaspokajania wszystkich potrzeb.
2. Regulowanie przez prawo typowych sytuacji (gdzie chodzi o zaspokojenie interesów absolutnych albo relatywnych) rozpoczyna się od uporządkowania wzajemnych stosunków między podmiotami prawnymi, aby ustalić „zasady gry” między nimi dla ustabilizowania ich cywilnoprawnego przebiegu. W tym kontekście – słusznych interesów – są to interesy, które istnieją w formie normy prawnej. Forma prawna dla sformalizowania interesów jest normą prawną lub orzeczeniem sądu.
3. Kiedy istnieje prawo do ochrony słusznych interesów, powstają pojęcia interesów absolutnych i relatywnych. Jednocześnie pojęcie „interesu zgodnego z prawem” ma podwójne znaczenie. „Zgodność interesu z prawem” może oznaczać interesy, które nie naruszają praw innych osób.
4. Ważne z punktu widzenia prawa cywilnego interesy podzielone są na dwie grupy: w dalszym znaczeniu (nie są one regulowane, jednak muszą być prawnie chronione) i w znaczeniu wąskim (normy prawne).
5. Orzecznictwo napotyka trudności podczas oceny interesów w związku z ich zgodnością z prawem w tych przypadkach, dla których nie istnieją normy prawne. Aktualizuje ono pytanie o obiektywne kryterium oceny zgodności interesu z prawem. Obiektywne kryteria do oceny zgodności interesu z prawem są wielowarstwowe, należą do nich kryteria powołujące się na ustawę, umowę lub ogólne moralne zasady społeczne. Istnieją następujące kryteria obiektywne, które mają częściowo charakter formalny: a) ogólne zasady prawne, b) bezpośrednia wzmianka w ustawie, c) zgodność z normami prawnymi przy uwzględnieniu kryterium dopuszczalności, d) legalność z punktu widzenia ducha, a nie tylko według litery prawa.

Istnieją kwantytatywne, jakościowe i gospodarcze faktory wpływające na obiektywne kryteria dopuszczalności (zgodności z prawem) interesów stron. Obiektywnym kryterium kwantytatywnym może być prawna i społeczna celowość wprowadzenia w życie zasady „dozwolone jest to, co nie jest zabronione”. Niewystępowanie danego interesu w konkretnej normie prawnej jako subiektywnego prawa nie musi wcale oznaczać, że go brak lub że prawo do jego ochrony jest ograniczone. Kryterium jakościowe może oznaczać, że należy poszukiwać w przestrzeni prawnej innych (obok czysto

prawnych) rodzajów obchodzenia się z interesami danej osoby, podczas których osoby stosujące własne kryteria określające i oceniające same mogą wyznaczać ich własne obiektywne kryteria.

Powody gospodarcze tak samo jak kryteria gospodarcze tworzą zależnie od swojej treści pojęcie „gospodarczej celowości”, było ono i jest zawsze najważniejsze w porównaniu z kryteriami kwantytatywnymi i jakościowymi.

Aby w pełni zaspokoić interesy danej osoby, jeśli chodzi o ich ochronę, oprócz interesu prawnego należy rozpoznać prawne znaczenie interesów psychologicznych i gospodarczych, a także stworzony musi być system pozasądowego zażegnania sporów, w ramach którego strony otrzymają możliwość samodzielnego (przy pomocy specjalnie wyszkolonych fachowców z dziedziny „pracy z biznesem” – mediatorów) poszukiwania rozwiązań w pełni zaspokajających interesy stron. W ten sposób zwiększy się prawdopodobieństwo rzeczywiście sprawiedliwego (z punktu widzenia osób) znalezienia rozwiązania, jednocześnie zwiększa się prawdopodobieństwo dobrowolnego wypełnienia osiągniętych porozumień.

Konieczne jest ulepszenie przepisów prawa procesowego, poprzez które na etapie przedsądowym zagwarantowane będzie prawo (jako jedna z możliwości), a czasami przez regulacje imperatywne obowiązek (jako konieczność) zezwalające na możliwość rozwiązania konfliktu (w znaczeniu prawnym – sporu) metodami pozasądowymi, uwzględniającymi całą kompleksowość interesów wszystkich osób będących poszkodowanymi w skutek naruszenia prawa, które to naruszenie doprowadziło do wybuchu konfliktu.

Istnieje wzajemne powiązanie między zachowaniem danego podmiotu prawnego i jego interesami oraz możliwość wywierania wpływu na jego zachowanie poprzez wpływanie na jego interesy (pozytywne albo negatywne). Subiektywna strona stosunku prawnego powstaje bowiem pod wpływem zachowania osób. Interes nadaje woli impuls i wskazuje, w jaką stronę porusza się jego siła woli. Sterowanie zachowaniami osoby odbywa się poprzez jej interesy: pozytywne albo negatywne (rezultat pożądaný albo niepożądaný). Subiektywna strona naruszenia prawa ze strony prawnej definiowana jest jako wina osoby i jej psychiczne nastawienie do popełnionego naruszenia prawa, które zawiera również cechy interesu. Przy ocenie winy osoby ocenia się, czy osoba ta miała określony interes w tym, że w dziedzinie własności albo niemających takiego charakteru praw innej osoby zachodzą negatywne skutki.

Interesujące jest również porównanie interesów prywatnych i publicznych oraz równowaga między nimi poprzez analizę wspólnych i przeciwstawnych interesów. Moim zdaniem analiza ta pozwala wyciągać wnioski na temat stanu i fazy rozwoju państwa jako tworów społecznego i gospodarczego.

Powstaje pytanie, dlaczego mediacja, która umożliwia stronom sporu dobrowolne, poufne i szybkie załatwienie problemu, ciągle jeszcze nie jest usługą, która rozwija się i coraz bardziej rozszerza.

Moim zdaniem jedną z przyczyn jest brak ustawowej regulacji. Pomimo że mediacja w swej istocie jest procesem, który nie potrzebuje szczególnej regulacji, ustawowe jej uregulowanie mogłoby podnieść zaufanie do niej, a państwowym urządowi i sądom, które chciałyby z niej skorzystać, dać możliwość legitymizacji jej stosowania.

Inną przyczyną jest to, że mediacja stosowana jest często dopiero wtedy, gdy spór już się rozpoczął. W rozumieniu stron sporu propozycja zażegnania sporu za pomocą mediacji może spowodować wrażenie, że inicjator przeprowadzenia mediacji jest stroną słabą, niepewną swojej pozycji prawnej. Pytanie o przeprowadzenie mediacji musi zatem zostać wyjaśnione podczas zawierania umowy. Taką możliwość można zrealizować dzięki klauzuli mediacji w umowach, w której strony umawiają się na przeprowadzenie mediacji w przypadkach zaistnienia sporu. W takim przypadku przeprowadzana jest mediacja, przy czym zastosowanie znajduje postępowanie, które wyrównuje negatywne oceny odnośnie do słabości albo siły danej regulacji prawnej.

Mediacja ma większy potencjał niż jej stosowanie jedynie w przypadkach zaistnienia sporów. Na świecie w praktyce stosuje się także „mediację umowy”. Oznacza to, że strony przy pomocy pośrednika ustalają swoje prawdziwe interesy, które mają stać się przedmiotem umowy. Takie rozwiązanie zwiększa prawdopodobieństwo wypełnienia obowiązków wynikających z umowy i jest mocnym środkiem prewencyjnym dla zapobiegania sporom w przyszłości.

Literatura:

1. Богатырев Ф.О., Интерес в гражданском праве, „Журнал Российского Права” 2002, http://www.juristlib.ru/book_3304.html.
2. Грибанов В.П., Осуществление и защита гражданских прав. (Классика российской цивилистики), Изд. 2-е, стереотип. - М.: „Статут”, 2001.
3. Губин Е.П., Обеспечение интересов в гражданско-правовых обязательствах (диссертация кандидата юридических наук, Москва 1980).
4. Гукасян Р.Е., Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве, [в:] Р.Е. Гукасян, Право, Саратов 1970.
5. Личенко І.О., Категоріальний аналіз поняття законних інтересів громадян у сфері власності, „Митна Справа” 2001, №1(73); http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ms/2011_1_2/145.pdf.

6. Кубко А.Є., Засоби реалізації публічних інтересів у цивільному праві України: деякі методологічні аспекти, „Часопис Київського Університету Права“ 2010, № 3; <http://dspace.nbu.gov.ua/dspace/handle/123456789/23611>.
7. Малєин Н.С., Охраняемый законом интерес, „Советское Государство и Право” 1980, № 1.
8. Малько А.В., „Законные интересы как правовая категория”, [в:] А.В. Малько, В.В. Субочев, СПб, Изд-во Р. Асланова, «Юридический центр Пресс» 2004.
9. Пікуля Т.О., «Суб’єктивне право» - «законний інтерес»: поняття та діалектика, [в:] Общая теория государства и права: Академический курс в 3-х томах, 2-е изд., перераб. и доп., Отв. ред. проф. М.Н. Марченко. Том 1. – М.: ИКД, „Зерцало – М”, 2002.
10. Пікуля Т.О., «Суб’єктивне право» - «законний інтерес»: поняття та діалектика співвідношення, „Кримський Юридичний Вісник. Випуск” 2010, № 3 (10) Частина II http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Kyuv/2010_3_2/15.pdf.
11. Чепис О.І., Законний інтерес як категорія цивільного права, „Форум права” 2009, № 1; <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09hoikcp.pdf>.